

JOLANTA MUSZYŃSKA

Nauczyciel – lider lokalny. Doświadczenia pracy w środowisku zróżnicowanym kulturowo¹

Streszczenie: Autorka podkreśla wychowawczą rolę środowiska lokalnego w socjalizacji i kulturalizacji młodego pokolenia. Zakłada, że udział w różnorodnych lokalnych działaniach buduje świadomość przynależności do określonej grupy, określonego terytorium. Prezentuje wyniki szerszych badań studentów pedagogiki, przyszłych nauczycieli dotyczących poczucia wspólnotowości. Koncentruje się na: identyfikacji lokalnej, stosunku do wartości kulturowych, miejsca oraz aktywności społecznej. W konkluzji stwierdza, że praca edukacyjna, wychowawcza nauczyciela jest zadaniem związanym z misją zorientowaną aksjologicznie, czyli na kształtowanie wartości i postaw, której odniesieniem powinny być wartości kulturowe miejsca – kultura lokalna, ale również misją zorientowaną na kształtowanie nowych wzorów zaangażowania społecznego, obywatelskiego.

Słowa kluczowe: nauczyciel, lider lokalny, edukacja, identyfikacja lokalna, aktywność społeczna

Wprowadzenie

W tytule artykułu zawarłam dwa pojęcia: „nauczyciel” i „lider lokalny”, które uznaję za istotne z perspektywy edukacyjnej jako głównej formy realizacji potrzeb społecznych współczesnych społeczeństw. Wspólne ujęcie tych dwóch kategorii, które często w przestrzeni interpretacji naukowych zajmują rozdzielne miejsca, wynika z przyjęcia założenia, że współczesna edukacja wymaga od nauczycieli czegoś więcej niż tylko przekazu wiedzy w różnej formie.

¹ Zaprezentowane w artykule wątki badań stanowią niewielki fragment podjętych poczynąń badawczych dotyczących poczucia wspólnotowości mieszkańców wschodniego pogranicza Polski.

Edukację interpretuję jako taką formę oddziaływań, której efektem jest świadomy siebie i świadomy znaczenia środowiska wychowawczego w kreowaniu obrazu siebie uczeń-wychowanek. Zawód nauczyciela to zawód związany z zaufaniem społecznym. Jego praca to praca na rzecz i z drugim człowiekiem – uczniem, ale to też praca dla społeczności, w której funkcjonuje jego szkoła i społeczeństwa jako całości. Konsekwencją przeobrażeń, jakie dokonały się w naszej cywilizacji i kulturze, jest diametralnie inny obraz człowieka współczesnego i jego oczekiwań wobec środowiska, ale również zupełnie inny obraz oczekiwań społecznych wobec jednostki. Szybki postęp powoduje, że każde nowe pokolenie wyrasta w innych warunkach, musi uczyć się innych rzeczy i do innych adaptować. To wszystko determinuje nowe, współczesne pojmowanie roli nauczyciela w społeczeństwie. Pomijając w tym artykule zupełnie kwestie realizacji przez nauczycieli funkcji dydaktycznych i opiekuńczych, skupię się na funkcji wychowawczej ze szczególnym uwzględnieniem kształtowania umiejętności społecznych, systemu wartości i tożsamości uczniów. I tu pojawia się kolejny aspekt moich rozważań, który w mojej ocenie jest niezmiernie istotny z perspektywy współczesności – środowisko lokalne. Świadomie używam pojęcia „środowisko lokalne”, a nie „społeczność lokalna”, a wynika to z faktu podkreślenia jego wychowawczej roli. Uważam, że wyraźnie należy podkreślić znaczenie procesów socjalizacji i kulturalizacji przebiegających w środowisku lokalnym, które, jak wiadomo, Józef Pieter² uznał za drugi po rodzinie krąg socjalizacyjny.

Wielokrotnie pisałam o tym, że w moim przekonaniu lokalność powinna stanowić zasadę socjalizacji młodego pokolenia, gdzie udział w różnorodnych lokalnych działaniach buduje świadomość przynależności do określonej grupy, określonego terytorium³. Lokalność to również różnorodność w sferze kultury, w sferze zaspokajania potrzeb społecznych i jednostkowych, odrzucająca standaryzowaną konsumpcję i jednorodną kulturę masową,

² Za: R. Wroczyński: *Pedagogika społeczna*. Warszawa 1985, PWN, s. 84–87.

³ Zob. J. Muszyńska: *Kreowanie społecznej rzeczywistości współczesnej młodzieży. Lokalny wymiar konstruowania tożsamości*. W: T. Bajkowski, K. Sawicki: *Młodość. Kultura. Tożsamość*. Białystok 2012, Wydawnictwo Uniwersyteckie „Trans Humana”; tejsze: *Od regionu do lokalności – ku społeczeństwu obywatelskiemu*. „Pedagogika Społeczna” 2012, nr 1; tejsze: *Więzi społeczne na pograniczu – rozważania teoretyczne. Konteksty edukacji regionalnej*. „Pogranicze. Studia Społeczne” Tom XVII. cz. I. „Edukacja międzykulturowa”. Białystok 2011, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku.

samoodpowiedzialność i współodpowiedzialność za siebie i innych⁴. Uważam, że „to lokalne środowiska mają stanowić punkt odniesienia dla praktycznego działania edukacyjnego i politycznego w sytuacji kryzysu Wielkich Opowieści, dotychczas gwarantujących słuszność decyzji”⁵ stąd też tej przestrzeni i instytucjom w niej funkcjonującym, przede wszystkim instytucjom edukacyjnym, a zatem i nauczycielom, nadaję znaczenie pierwszoplanowe. W moim przekonaniu współczesny nauczyciel w ramach realizacji funkcji wychowawczej powinien być również liderem lokalnym. Odwołując się do koncepcji przewodników intelektualnych Floriana Znanickiego⁶ czy też koncepcji „odźwiernych” Antoniny Kłoskowskiej⁷, sądzę, że na poziomie lokalnym ich rolę odgrywają formalne i nieformalne autorytety lokalne, którymi są (lub też mogą być) liderzy działający w ramach instytucji, organizacji, jak również członkowie rodzin „zakorzenionych” w społeczności lokalnej. Analizując rolę liderów lokalnych (m.in. współtworzenie kapitału społecznego; animacja społeczna, mediacja społeczna)⁸, dostrzegam wyraźną zbieżność z rolą nauczyciela. Pełnienie roli nauczyciela – lidera lokalnego związane jest po pierwsze z silną identyfikacją lokalną nauczycieli i ich wyraźną aktywnością społeczną w przestrzeni lokalnej. I właśnie te dwie kategorie stanowią będą odniesienie zaprezentowanych w tekście analiz empirycznych. Kolejny podjęty przeze mnie wątek w tym artykule potraktowany jako dopełnienie obrazu nauczyciela – lidera lokalnego dotyczyć będzie prezentacji działań podejmowanych przez takie osoby działające w środowisku lokalnym zróżnicowanym kulturowo.

⁴ A. Sosnowski: *Wyznaczniki zmiany społecznej. Młodzież – lokalność – transformacja*. Szczecin 2002, Wydawnictwo Naukowe US, s. 155.

⁵ T. Szkudlarek: *Miejsce, przemieszczenie, tożsamość*. W: J. P. Hudzik, J. Mizińska: *Pamięć, miejsce, obecność. Współczesne refleksje nad kulturą i ich implikacje pedagogiczne*. Lublin 1997, UMCS, s. 152.

⁶ F. Znanicki: *Współczesne narody*. Warszawa 1990, PWN.

⁷ A. Kłoskowska: *Kultury narodowe u korzeni*. Warszawa 1996, PWN, s. 109.

⁸ Szerzej między innymi: R. K. Merton: *Teoria socjologiczna i struktura społeczna*, tłum. E. Morawska, J. Wertenstein-Żuławski, wyd. II, Warszawa 2002, WN PWN, s. 669 oraz www.mpips.gov.pl/download/gfx/mpips/pl/ (28.12.2013).

Potencjał kulturowy miejsca – kryterium pracy nauczyciela-lidera

Miejsce i identyfikacja z nim wbrew ponowoczesnym założeniom *rozdzielenia czasu i przestrzeni* uważam za znaczącą kategorię w tożsamości jednostki. Miejsce jest czymś trwałym, konkretnym i realnym. Miejsce, rozumiane jako „zamknięta i uczłowieczona przestrzeń”⁹ i związana z nią lokalność „w zalewie szczegółów związanych z wszelkimi możliwymi miejscami na świecie zaczyna obchodzić nas coraz częściej”¹⁰, a identyfikacja z nim – jak podkreśla Anthony Giddens w swojej koncepcji tożsamości – jest „sposobem uniknięcia potencjalnej spirali lęku”¹¹, który to w ponowoczesnych społecznościach wiąże się ściśle z zaufaniem i interakcją społeczną, rytuałami życia codziennego traktowanymi jako mechanizmy obronne. Stąd też w projekcie moich badań¹² jedną ze znaczących zmiennych była identyfikacja lokalna. Identyfikacja z miejscem może wyrażać się w formie bezpośredniej deklaracji,

⁹ M. S. Szczepański: *Podróże po mniejszym niebie. Ojczyzna prywatna w socjologicznym oglądzie*. W: M. Dymicka, Z. Opacki (red.): *Tożsamość miejsca i ludzi. Gdańszczanie i ich miasto w perspektywie historyczno-socjologicznej*. Warszawa 2003, Oficyna Naukowa, s. 139.

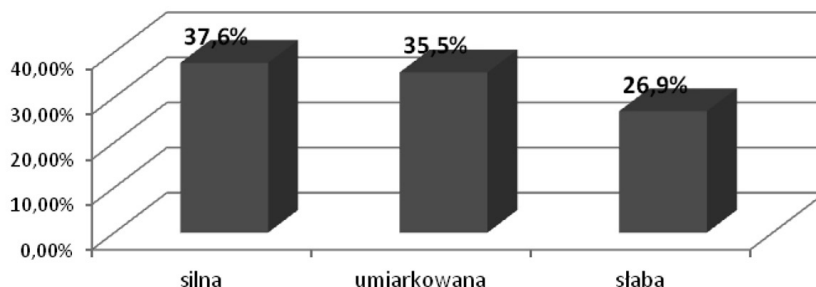
¹⁰ T. Szukdlarek: *Miejsce, przemieszczenie, tożsamość*. W: J. P. Hudzik, J. Mizińska: *Pamięć, miejsce, obecność. Współczesne refleksje nad kulturą i ich implikacje pedagogiczne*. Lublin 1997, UMCS, s. 152.

¹¹ A. Giddens: *Nowoczesność i tożsamość. „Ja” i społeczeństwo w epoce późnej nowoczesności*. Warszawa 2002, PWN, s. 65.

¹² Prezentowane analizy, co zaznaczyłam na początku artykułu, są fragmentem szerszych badań dotyczących poczucia wspólnotowości; badaniami objęłam 292 studentów kierunku pedagogika studiów niestacjonarnych uczelni publicznych i niepublicznych funkcjonujących na terenie woj. podlaskiego, był to dobór celowy: studenci kierunku pedagogika to osoby, których głównym celem jest praca z młodzieżą, praca wychowawcza i edukacyjna; ich postawy społeczne i ich zaangażowanie powinny stanowić wzorzec zachowań dla tych, z którymi pracują; studenci studiów niestacjonarnych na kierunku pedagogika to osoby, które uzupełniają swoje kwalifikacje zawodowe, bo już aktywnie pracują w instytucjach edukacyjnych i oświatowo-kulturalnych lub też są zainteresowane pracą w tych instytucjach; studenci studiów niestacjonarnych to osoby dojrzałe społecznie, a zatem realnie osadzone w konkretnej rzeczywistości społecznej, które w większości przypadków pochodzą z małych społeczności lokalnych

jak też przybierać formy zbliżone do swoście rozumianego plebiscytu, który zależny jest od sytuacji życiowej jednostki¹³.

Wykres 1. Identyfikacja lokalna badanych

Źródło: opracowanie własne.

W kwestionariuszu¹⁴ zamieszczono szereg stwierdzeń o charakterze deklaracji wprost (*jestem szczęśliwy, że jestem członkiem tej a nie innej społeczności lokalnej; mam silne poczucie przynależności do mojej społeczności lokalnej; czuję się mieszkańcem mojej miejscowości*) oraz charakterze plebiscytu (*nie wyobrażam sobie innego miejsca do życia, ponieważ to mój wybór i tylko tu czuję się bezpiecznie; My to dla mnie mieszkańcy mojej miejscowości*) i poproszono respondentów o ustosunkowanie się do nich na pięciostopniowej skali, gdzie 1 oznacza „zdecydowanie nie”; 2 – „raczej nie”; 3 – „trudno powiedzieć”; 4 – „raczej tak”; 5 – „zdecydowanie tak”. Na podstawie uzyskanych

¹³ A. Kłoskowska: *Kultury narodowe u korzeni*. cyt. wyd., s 111.

¹⁴ Materiał empiryczny został zebrany przy pomocy autorskiego narzędzia badawczego kwestionariusza „Ja i moja społeczność lokalna”. Został on przygotowany na podstawie teoretycznych założeń skali wspólnotowej SCS w opracowaniu Doolittle i MacDonald’a (R. J. Doolittle, D. MacDonald: *Communication and a sense of community in a metropolitan neighborhood: A factor analytic examination*. „Communication Quarterly” 1978, No. 26 (3), czynników społecznych i zakorzenienia we wspólnocie zamieszkania w ujęciu Riger’a i Lavrakas’a (S. Riger, P. J. Lavrakas: *Community ties: Patterns of attachment and social interaction in urban neighborhoods*. „American Journal of Community Psychology” 1981, No. 9, p. 55–66) oraz zaangażowania jednostki na rzecz społeczności lokalnej Ahlbrant’a i Cunninghama (R. S. Ahlbrant, J. V. Cunningham: *A new public policy for neighborhood preservation*. New York 1979, Praeger).

średnich, stosując skalę stenową rozkładu, wyznaczono trzy poziomy identyfikacji lokalnej badanych: silną, umiarkowaną i słabą. Przyjmując założenie o wzajemnym dopełnieniu stwierdzeń deklaracji wprost i plebiscytu prawie 40% (a dokładnie 37,6%) moich respondentów znalazło się w kategorii osób o silnej identyfikacji lokalnej. Kolejne dwa określone przez mnie poziomy identyfikacji umiarkowany oraz słaby dotyczył kolejno 35,5% i 29,6% badanych.

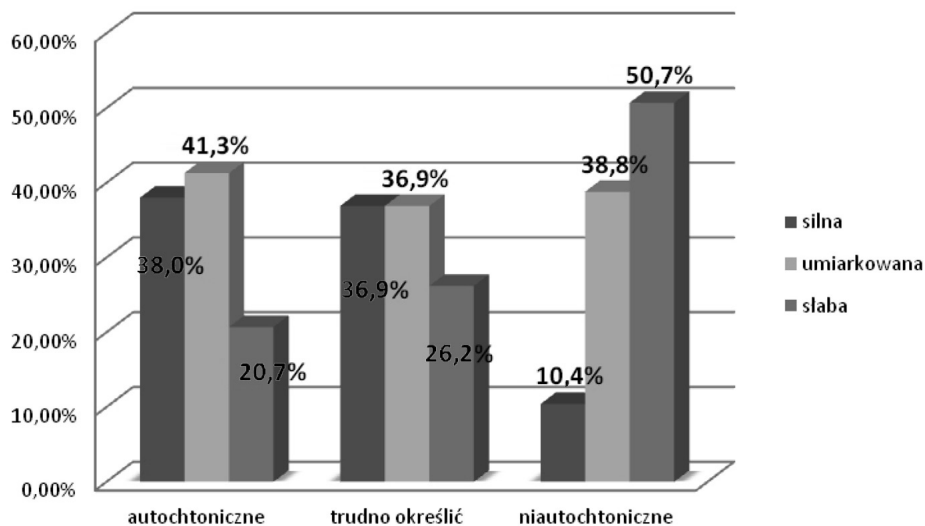
Związek jednostki z miejscem nie ma charakteru tylko fizycznego poprzez sam fakt zamieszkiwania, ale przede wszystkim charakter duchowy. Zamieszkiwanie w danym miejscu niemożliwe jest bez zrozumienia ustanowionych znaczeń, bez więzi pomiędzy jednostką a miejscem. Relacja między jednostką a miejscem jest relacją wzajemnego współlistnienia. Najsilniejszym podkreśleniem znaczenia tej relacji jest dom–dom rodzinny. Jak podkreśla Ferdinand Tönnies, „najsilniejszym czynnikiem powstawania, zachowania i wzmocnienia serdecznych związków jest pamięć”¹⁵. Rodzinne wspomnienia to nie tylko odniesienia do zapamiętanych przeżyć poszczególnych członków rodziny. Pamięć rodzinna to również pamięć miejsca. Rodzina żyje w określonej przestrzeni i ta przestrzeń to miejsce w pamięci rodzinnej odgrywa ogromną rolę. Na pierwszy plan w tej pamięci wychodzą związki pokrewieństwa, jednak sytuacje, wydarzenia, które są zapamiętane, wiążą się z określonym miejscem¹⁶. Warto zatem przyjrzeć się zależnościom między autochtonicznym pochodzeniem rodziny badanych a poziomem ich identyfikacji lokalnej.

Analiza danych zaprezentowanych w wykresie 2 wyraźnie wskazuje na zależność pomiędzy pochodzeniem autochtonicznym rodzin badanych a ich poziomem identyfikacji lokalnej. Wśród osób, których rodziny „zakorzenione” są w przestrzeni lokalnej częściej dostrzeżemy silny (38,0%) i umiarkowany (41,3%) poziom identyfikacji lokalnej. I dokładnie odwrotnie w sytuacji osób, które nie pochodzą z rodzin autochtonicznych. Tu dominującym poziomem identyfikacji jest poziom słaby (50,7%).

¹⁵ F. Tönnies: *Wspólnota i stowarzyszenie, Rozprawa o komunizmie i socjalizmie jako empirycznych formach kultury*. Warszawa 1988, PWN, s. 29.

¹⁶ M. Halbwachs: *Społeczne ramy pamięci*. Warszawa 2008, PWN, s. 231.

Wykres 2. Pochodzenie autochtoniczne rodzin badanych a poziom identyfikacji lokalnej

$N=289$; $\chi^2=20,831$; $df=4$; istotność ,000

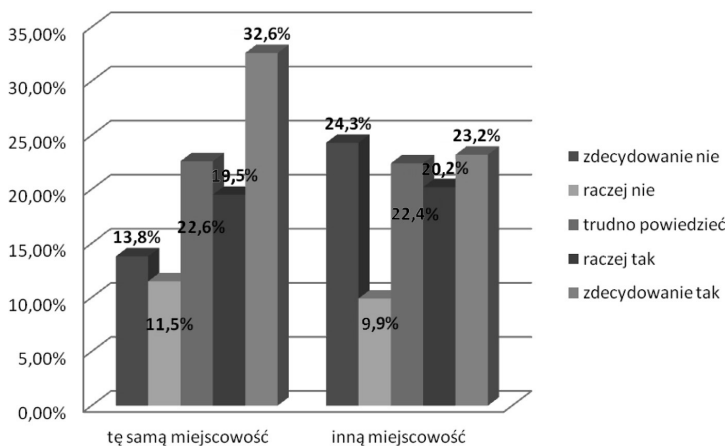
Źródło: opracowanie własne.

Biografia rodziny ma charakter zarówno retrospektywny, jak i prospektywny¹⁷. W tym pierwszym przypadku zawsze jest związana z konkretnym miejscem, w drugim zaś, nakierowanym na przyszłość, ta sytuacja może ulec zmianie. Czy w przypadku moich respondentów taka sytuacja ma miejsce? Zapytałam ich, czy gdyby aktualnie mogli decydować, by urządzić sobie życie w dowolnie wybranej miejscowości, to wybraliby tę samą miejscowość czy też inną?

W sytuacji postawienia respondentów przed możliwością wyboru tej samej przestrzeni życia co dotychczas lub też jej zmiany większość z nich zdecydowałaby się na pozostanie i życie w tej samej miejscowości – odpowiedzi „zdecydowanie tak” udzieliło 32,6% respondentów i „raczej tak” – 19,5% (por. wykres 3). Dostrzeżmy również, że część respondentów zdecydowałaby się na zmianę miejsca zamieszkania. Dotyczy to 23,2% osób w pełni zdecydowanych i 20,2% dopuszczających taką sytuację.

¹⁷ D. Lalak: *Życie jako biografia. Podejście biograficzne w perspektywie pedagogicznej*. Warszawa 2010, Wydawnictwo Akademickie „Żak”.

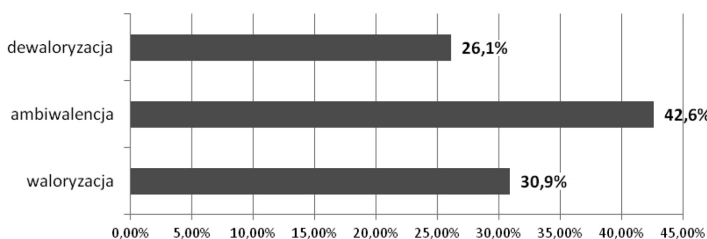
Wykres 3. Gdybym obecnie mógł(mogła) decydować, by urządzić sobie życie w dowolnie wybranej miejscowości, to wybrałbym(-łabym)

Źródło: opracowanie własne.

Przebieg procesu kulturalizacji, jak też akulturacji, warunkuje miejsce i jego specyfika kulturowa. Stąd też istotne w moim przekonaniu jest pytanie o stosunek do wartości kulturowych miejsca jako dopełnienia obrazu identyfikacji lokalnej badanych.

Wykres 4. Stosunek badanych do wartości kulturowych miejsca

Źródło: opracowanie własne.

Na podstawie średnich uzyskanych z szeregu stwierdzeń, do których ustosunkowali się respondenci, wyznaczyłam trzy zakresy opisujące stosunek badanych do wartości kulturowych ich społeczności lokalnej. Są to waloryzacja wartości, którą interpretuję jako najbardziej pozytywny stosunek, ambiwalencja – oznaczająca niejednoznaczność postawy wobec wartości kulturo-

wych oraz dewaloryzację jako redukcję znaczenia wartości kulturowych. Większość badanych prezentuje ambiwalentny stosunek do wartości kulturowych – 42,6%. Różnicę, acz niewielką, dostrzeżemy między waloryzacją i dewaloryzacją, na korzyść tej pierwszej (waloryzacja – 30,9%; dewaloryzacja – 26,1%). Wartości i tradycje kulturowe miejsca, konkretnej grupy lokalnej poddawane są nieustannie wpływowi kultury globalnej. Konsekwencją przenikania treści, zapożyczenia czy też przewartościowania jest proces akulturacji, gdzie w efekcie dwustronnej lub wielostronnej wymiany treści następuje modyfikacja, restrukturyzacja wartości kulturowych¹⁸. Zderzenie kultury autochtonicznej z kulturą zachodnią powoduje, że lokalne normy i wartości ulegają dezorganizacji. Jednocześnie relatywizm kulturowy jako postawa dostrzegająca wielość kultur i ich uznanie, niezawierający ocen i określonego stanowiska może prowadzić do obojętności wobec własnej kultury i bezradności w jej kreowaniu¹⁹. Realność przestrzeni miejsca warunkowana jest subiektywnymi doświadczeniami jednostki, ale też jej wyobrażeniami na temat miejsca. Przestrzeń wyobrażona powstaje poprzez przedstawianie i zapamiętywanie istniejącej rzeczywistości, co naznacza krajobraz kulturowy miejsca. Należy jednak podkreślić, że każde miejsce, a zatem i jednostkowe wyobrażenie zawiera w sobie pamięć kulturową i ta właśnie pamięć będąca spuścizną doświadczeń i poznania poprzednich pokoleń wyznacza zarówno subiektywny (jednostkowy), jak też obiektywny (grupowy) obraz kulturowy miejsca, jak również stosunek do jego wartości kulturowych.

Nauczyciel – lider lokalny musi mieć świadomość, że jest „[...] źródłem wartości – ich swoistą ofertą poprzez to, kim jest – jako przykład osobisty oraz poprzez to, jaki styl pedagogiczny urzeczywistnia, [...] a więc o tym, jakimi wartościami są nasycone organizowane przez niego sytuacje wychowawcze”²⁰. Specyfiką kulturową środowisk lokalnych wschodniego pogranicza Polski jest zróżnicowanie wartości kulturowych wynikające z funkcjonowania obok siebie w przeszłości i teraźniejszości, jak też przyszłości grup odmiennych kulturowo. Zatem wyzwaniem edukacyjnym staje się taki dobór treści, metod pracy wychowawczej, gdzie istotą jest kreowanie tożsamości jednostki, która z jednej strony – nie odrzuca dziedzictwa kulturowego grupy własnej, a z drugiej – ma

¹⁸ J. Nikitorowicz: *Edukacja regionalna i międzykulturowa*. Warszawa 2009, WAiP, s. 497.

¹⁹ Tamże, s. 31.

²⁰ W. Dróżka: *Wartości edukacyjne osoby nauczyciela*. W: T. Kukołowicz, M. Nowak (red.): *Pedagogika ogólna. Problemy aksjologiczne*. Lublin 1997, RW KUL, s. 352.

świadomość, że wokół niej w jej codziennej przestrzeni relacji społecznych żyją osoby funkcjonujące w odmiennym kodzie kulturowym. Zadanie nauczyciela-lidera lokalnego nie należy w takiej sytuacji do najłatwiejszych, co jednak nie oznacza, że jest to niemożliwe do wykonania. Sądzę, że klamrą spinającą oddziaływania edukacyjne powinno być odniesienie do kulturowego krajobrazu miejsca. Kultura lokalna nie jest w opozycji do kultury narodowej czy też etnicznej, to ona (kultura lokalna) często z perspektywy historycznej była tym, co dawało podstawy kulturze narodowej. Jak podkreśla A. Kłoskowska, narodowe ujednoczenie postępowało powoli „czasami przez długi wieki opierało się na niewielu tylko wspólnych wskaźnikowych cechach, nie identycznych zresztą, ale zbliżonych: na języku tolerującym dialekty, na religii obfitującej w lokalne warianty, na pamięci o nielicznym lub jedynym tylko bohaterze, na kulcie wspólnego miejsca świętego”²¹. Dobrym przykładem takiego podejścia są działania podejmowane przez nauczycieli w Suchowoli²²: „Od kilku lat w szkole realizujemy program wielokulturowości dotyczący społeczności żydowskiej w Suchowoli i społeczności tatarskiej. W szkole realizujemy przedmiot „wielokulturowość” jako przedmiot dodatkowy. Realizujemy wspólnie projekty i z gminą tatarską, młodzież wyjeżdża do Izraela. Nasza szkoła położona jest przy starej bożnicy żydowskiej, obok był cheder szkoła żydowska”²³. Działania podejmowane przez nauczycieli szkoły w Suchowoli nie ograniczają się tylko do podkreślania kulturowego krajobrazu tej miejscowości, ale również do budowania poczucia dumy z przynależności do tej właśnie społeczności lokalnej, budowania kapitału społeczno-kulturowego miejsca: „W tym roku (2013) w dniu dziecka zorganizowaliśmy dużą konferencję pod hasłem »Jestem dumny bo jestem stąd!«. Zaprosiliśmy ludzi sukcesu z naszego województwa, rolników, dużych producentów rolnych, którzy zachęcali młodzież do pozostania na wsi, pokazywali, jakie perspektywy daje wieś. Staraliśmy się pokazać, że można kontynuować naukę na wsi, że trzeba tu wracać bo wieś daje ogromne możliwości. Był minister rolnictwa, który podkreślał aspekt rozwoju edukacji na terenach wiejskich. To jest problem i my to czujemy. Młodzież odpływa

²¹ A. Kłoskowska: *Kultury narodowe u korzeni*. Warszawa 1996, PWN, s. 58.

²² Suchowola, miejscowość położona w woj. podlaskim, w XVIII wieku zamieszkała tu ludność żydowska i tatarska; do II wojny światowej mieszkało w niej około 1500 osób narodowości żydowskiej, obecnie zamieszkała przede wszystkim przez ludność polską i tatarską.

²³ Z wywiadu z dyrektorem Zespołu Szkół w Suchowoli – LO i Technikum Rolnicze.

z Suchowoli już po gimnazjum, szuka szkoły w Białymstoku. Pokazujemy im naszych absolwentów, którzy osiągnęli wysoki status społeczny, mówimy o tym by wykorzystywać potencjał lokalny, młodzież trochę wstydzi się tego, że jest ze wsi. W naszej szkole próbujemy pokazać wartość edukacji na wsi, nasza oferta edukacji wielokulturowej, działania naszej orkiestry, która daje koncerty na całym świecie (Grecja, Francja, Niemcy, w tym roku (2013) Turcja)²⁴.

Przykładem nowatorskiego podejścia do przekazu wartości kulturowych miejsca są działania podejmowane przez nauczyciela i radnego pracującego na terenie gminy Bielsk Podlaski: „W Narwi w szkole, pracuję od dwóch lat. Wcześniej pracowałem w Augustowie pod Bielskiem. Gimnazjum w Augustowie jest dużym gimnazjum na całą gminę Bielsk. Sama gmina jest też bardzo zróżnicowana, mamy wsie typowo polskie, katolickie, większość to są jednak wsie prawosławne. Do szkoły przyszedłem jako młody nauczyciel z jakimś doświadczeniem działalności społecznej i z takim założeniem dalszego zaangażowania rozpocząłem pracę w szkole. Czyli nie tylko jako ktoś kto ukończył filologię białoruską, ale ktoś kto wiele razy sobie przemyślał to kim jest. Doszedłem do wniosku, że podstawową funkcją języka białoruskiego jest zachowanie tożsamości narodowej, zresztą tak to nawet jest zdefiniowane w celach nauczania. Podszedłem do tego nie przez pryzmat nauczania gramatyki, literatury co umówmy się z perspektywy gimnazjalisty nie jest atrakcyjne. Zacząłem kłaść nacisk na współczesną literaturę i poezję białoruską również poprzez poezję śpiewaną. Dla młodzieży wiejskiej miało to jeszcze większe znaczenie. Trzeba w przypadku młodzieży wiejskiej zwalczać i stereotyp wsi i stereotyp Białorusina. Pokazywanie współczesnej kultury białoruskiej pozwalało dzieciom i młodzieży łatwiej zobaczyć w tym sobie, zobaczyć, że ta kultura jest atrakcyjna. Ale nie zaniechałem tradycji czy też historii. Zrobiłem taki projekt z dziećmi „Kraina Jousztowo”. Projekt polegał na zbieraniu przez dzieci mikrotoponimów, nazw pól, zagajników, dróg w ich okolicy, z tą nazwą związana zawsze była jakaś historia, nazwy oczywiście były białoruskie, bo te tereny zawsze były białoruskie. Dzieciaki właśnie tak odkrywały swój świat, gdzie raptem wszędzie jest ta przeszłość białoruska, legendy, podania, postawiliśmy kilka tablic „Fundacja Wspomagania Wsi” dała na to pieniądze i wydaliśmy taką broszurę. To było bardzo piękne, bo to dzieciaki gdzieś same zaczęły dostrzegać swoją tożsamość, nie ja im musiałem tłumaczyć tylko one same się obudziły i dostrzegły, że są w białoruskiej przestrzeni społeczno-kulturowej. W ten sposób podchodzi-

²⁴ Z wywiadu z dyrektorem Zespołu Szkół w Suchowoli.

łem i podchodzę do nauczania. Utworzyliśmy tam taki mały zespół, który wykonywał muzykę współczesną białoruską. Cały czas staram się tą białoruskością wprowadzać z jakiegoś tam kąta na świecznik²⁵.

Przytoczone wyżej fragmenty wypowiedzi nauczycieli – liderów lokalnych potwierdzają możliwość takiego podejścia edukacyjnego, gdzie zarówno tożsamość kulturowa konkretnego ucznia, jak też tożsamość kulturowa miejsca jest znaczącą kategorią wychowawczą.

Od nauczyciela do lidera – zaangażowanie społeczne

Nie każdy nauczyciel jest liderem lokalnym i nie każdy lider jest nauczycielem. Warunkiem niezbędnym do wykorzystania potencjału społeczno-kulturowego miejsca jest – w moim przekonaniu – aktywność społeczna nauczyciela w jego środowisku lokalnym – aktywność związana z pracą na rzecz społeczności lokalnej, a nie tylko związana z wykonywaniem zawodu (aktywność zawodowa). Tu niestety muszę z przykrością stwierdzić, że aktywność społeczna badanych przeze mnie studentów pedagogiki przejawiająca się chociażby w przynależności i czynnym udziale w pracach stowarzyszeń i organizacji o charakterze lokalnym jest nieznacząca.

Analiza zamieszczonych na wykresie 4 danych wskazuje na dosyć znikomą aktywność społeczną moich respondentów, większość z nich nie uczestniczy w żadnych przedsięwzięciach społecznych. Wyjątek dotyczy udziału w wyborach samorządowych²⁶ (62,0%) i udziale w akcjach jednorazowych (34,6%). Istnieje szereg czynników, które mają zarówno wpływ na aktywność społeczną jak też na jej brak. Robert D. Putnam w pracy *Samotna gra*

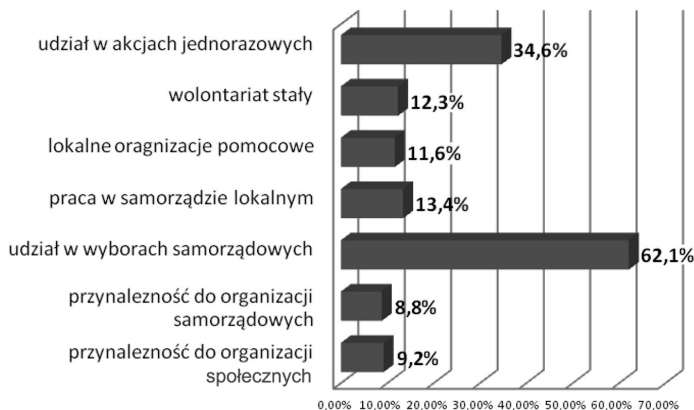
²⁵ Z wywiadu z radnym rady miasta Bielsk Podlaski, nauczycielem pracującym w Narwi, wicedyrektorem zespołu szkół, nauczycielem języka rosyjskiego, białoruskiego, techniki. Działacz organizacji mniejszościowej Związek Młodzieży Białoruskiej. Do rady miasta kandydował z ramienia koalicji bielskiej, w społecznym odbiorze kojarzonej ze środowiskiem prawosławnym i białoruskim Bielska. Przedstawiciel Centrum Promocji i Kultury Białoruskiej w Szczytach (pod Bielskiem), organizator „Jesieni Bardów” (Bardouskja osien).

²⁶ Warto również podkreślić, że Polacy przyznają wyborom samorządowym wysoką rangę. Są one postrzegane jako najbardziej znaczące spośród czterech rodzajów powszechnych głosowań odbywających się w naszym kraju (średnia 7,09 na 10-punktowej skali). *Wybory samorządowe – znaczenie, zainteresowanie, deklaracje udziału w głosowaniu*, CBOS wrzesień 2010. http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2010/K_132_10.PDF (3.12.2010).

w kręgle. Upadek i odrodzenie wspólnot lokalnych w Stanach Zjednoczonych formułuje listę czynników, które w jego przekonaniu są „sprawcami” niskiej aktywności społecznej Amerykanów²⁷.

Odnosząc wyniki moich badań do rezultatów uzyskanych przez np. COBS²⁸ w 2012 roku, które potwierdzają, że deklarowane obecnie zaangażowanie w działalność większości organizacji obywatelskich utrzymuje się na poziomie sprzed dwóch lat, można uznać, że problem niskiej aktywności społecznej nie jest tylko problemem nauczycieli. Jednak to od nich, nauczycieli, społeczeństwo wymaga o wiele więcej, stąd też sądzę, że powinni oni swoim zaangażowaniem społecznym zmienić sposób postrzegania swojego zawodu odchodząc do czarnej wizji Józefa Kozińskiego opisującej nauczycieli jako tych, którzy „na ogół kształtują zachowawczy system wartości i standardów. System ten odzwierciedla preferencje odchodzącego pokolenia. Utrwała on zastane struktury społeczne, broni establishmentu i uczy konformizmu. Bardziej służy rozwojowi postawy apologetycznej niż sokratejskiej, bardziej odpowiada celom konserwatywnym niż innowacyjnym”²⁹.

Wykres 5. Deklarowana przez badanych aktywność społeczna

Źródło: opracowanie własne.

²⁷ R. D. Putnam: *Samotna gra w kręgle. Upadek i odrodzenie wspólnot lokalnych w Stanach Zjednoczonych*. Warszawa 2008, WAIp, s. 315.

²⁸ *Aktywność społeczna w organizacjach obywatelskich*. CBOS luty 2012. http://cbos.pl/SPISKOM.POL/2012/K_018_12.PDF (3.12.2013).

²⁹ J. Koziński: *Człowiek wielowymiarowy*. Warszawa 1998, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, s. 35.

Praca edukacyjna, wychowawcza nauczyciela jest niewątpliwie zadaniem związanym z misją zorientowaną aksjologicznie, czyli na kształtowanie wartości i postaw, której odniesieniem powinny być wartości kulturowe miejsca – kultura lokalna, ale również misją zorientowaną na kształtowanie nowych wzorów zaangażowania społecznego, obywatelskiego. Edukacja w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego grup lokalnych jest współcześnie nie tylko powinnością, ale koniecznością. Trwałość współczesnych społeczeństw lokalnych jest współzależna od edukacji ukierunkowanej na rozwój (zarówno w sferach ekonomicznych i kulturowych) społeczeństw lokalnych.

Bibliografia

- Ahlbrant R. S., Cunningham J. V.: *A new public policy for neighborhood preservation*. New York 1979, Praeger.
- Aktywność społeczna w organizacjach obywatelskich. CBOS luty 2012. http://cbos.pl/SPISKOM.POL/2012/K_018_12.PDF (3.12.2013).
- Doolittle R.J., MacDonald D.: *Communication and a sense of community in a metropolitan neighborhood: A factor analytic examination*. „*Communication Quarterly*” 1978, No. 26 (3).
- Dróżka W.: *Wartości edukacyjne osoby nauczyciela*. W: T. Kukołowicz, M. Nowak (red.): *Pedagogika ogólna. Problemy aksjologiczne*. Lublin 1997, RW KUL.
- Giddens A.: *Nowoczesność i tożsamość. „Ja” i społeczeństwo w epoce późnej nowoczesności*. Warszawa 2002, PWN.
- Halbwachs M.: *Spoleczne ramy pamięci*. Warszawa 2008, PWN.
- Kłoskowska A.: *Kultury narodowe u korzeni*. Warszawa 1996, PWN.
- Kozielecki J.: *Człowiek wielowymiarowy*. Warszawa 1998, Wydawnictwo Akademickie „Żak”.
- Lalak D.: *Życie jako biografia. Podejście biograficzne w perspektywie pedagogicznej*. Warszawa 2010, Wydawnictwo Akademickie „Żak”.
- Merton R. K.: *Teoria socjologiczna i struktura społeczna*, tłum. Ewa Morawska, Jerzy Wertenstein-Żuławski, wyd. II, Warszawa 2002, WN PWN.
- Muszyńska J.: *Kreowanie społecznej rzeczywistości współczesnej młodzieży. Lokalny wymiar konstruowania tożsamości*. W: T. Bajkowski, K. Sawicki: *Młodzież. Kultura. Tożsamość*. Białystok 2012, Wydawnictwo Uniwersyteckie „Trans Humana”.

- Muszyńska J.: *Od regionu do lokalności – ku społeczeństwu obywatelskiemu*. „Pedagogika Społeczna” 2012, nr 1.
- Muszyńska J.: *Więzi społeczne na pograniczu – rozważania teoretyczne. Konteksty edukacji regionalnej*. „Pogranicze. Studia Społeczne” Tom XVII. cz. I. „Edukacja międzykulturowa”. Białystok 2011, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku.
- Nikitorowicz J.: *Edukacja regionalna i międzykulturowa*. Warszawa 2009, WAiP.
- Putnam R. D.: *Samotna gra w kręgle. Upadek i odrodzenie wspólnot lokalnych w Stanach Zjednoczonych*. Warszawa 2008, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne.
- Riger S., Lavrakas P. J.: *Community ties: Patterns of attachment and social interaction in urban neighborhoods*. “*American Journal of Community Psychology*” 1981, No. 9.
- Sosnowski A.: *Wyznaczniki zmiany społecznej. Młodość – lokalność – transformacja*. Szczecin 2002, Wydawnictwo Naukowe US.
- Szczepański M. S.: *Podróże po mniejszym niebie. Ojczyzna prywatna w socjologicznym oglądzie*. W: M. Dymicka, Z. Opacki (red.): *Tożsamość miejsca i ludzi. Gdańszczanie i ich miasto w perspektywie historyczno-socjologicznej*. Warszawa 2003, Oficyna Naukowa.
- Szkudlarek T.: *Miejsce, przemieszczenie, tożsamość*. W: J. P. Hudzik, J. Miżińska: *Pamięć, miejsce, obecność. Współczesne refleksje nad kulturą i ich implikacje pedagogiczne*. Lublin 1997, Wyd. UMCS.
- Tönnies F.: *Wspólnota i stowarzyszenie, Rozprawa o komunizmie i socjalizmie jako empirycznych formach kultury*. Warszawa 1988, PWN.
- Znanięcki F.: *Współczesne narody*. Warszawa 1990, PWN.
- Wroczyński R.: *Pedagogika społeczna*. Warszawa 1985, PWN.
- Wybory samorządowe – znaczenie, zainteresowanie, deklaracje udziału w głosowaniu*, CBOS wrzesień 2010. http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2010/K_132_10.PDF (3.12.2010).
- www.mpips.gov.pl/download/gfx/mpips/pl/ (28.12.2013).

**Teacher – a local leader.
Work experiences in the culturally diversified
environment**

Summary

The authoress emphasizes the role of the local environment in socialization and culturalization of the young generation. What she assumes is that participation in various local activities builds the awareness of belonging to a particular group and a particular territory. The research results are presented of extensive studies of pedagogy students (future teachers) on the feeling of community.

The focus is on: local identification, the attitude to cultural values, the place and social activity. The conclusion comprises the statement that the teacher's educational work is a task associated with axiologically oriented mission – in other words, oriented towards shaping the values and attitudes which refer to cultural values of the place (local culture). However, this task should be also associated with the mission oriented towards shaping new patterns of social and civil engagement.

Key words: teacher, local leader, education, local identification, social activity

Translated by Agata Cienciała